

Історія сільськогосподарської науки

УДК 930.2:001:636.1

КОНЯРСТВО НА РУБЕЖІ СТОЛІТЬ (XIX – XX СТ.)

Рецензенти: канд. с.-г. наук Ткачова І.В.; канд. с.-г. наук Гончаренко Л.В.

В.В. Кунець*

Інститут тваринництва УААН

У статті висвітлено основні аспекти розвитку конярства середини XIX-початку XX століть.

На різних історичних етапах племінне конярство зазнало спаду чи піднесення у своєму розвитку, що було зумовлено дією соціально-економічних, політичних, правових і організаційних чинників. Значне піднесення сільського господарства спостерігається у період Столипінської реформи, яка позитивно вплинула й на кіннозаводську справу. Події 1917 р., перша світова та громадянські війни завдали великої шкоди племінному конярству. Критичне його становище зумовило прийняття Урядом термінових заходів щодо поліпшення справ у галузі. Поява с.-г. кооперації в період НЕПу сприяла відновленню конепоголів'я та покращення якості коней.

Ключові слова: історія, племінне конярство, сільське господарство, становлення галузі конярства.

У середині XIX ст. дев'ять українських губерній входили до складу Малоросійського, Київського та Новоросійсько-бесарабського генерал-губернаторств Росії.

Після поразки царської армії в Кримській війні 1853-1856 рр., у зв'язку з бурхливим зростанням селянських виступів та низьким рівнем агротехніки, нагальною потребою стала ліквідація кріпацтва, яку було скасовано царським Маніфестом від 19 лютого 1861 р.[1].

Акт звільнення ліквідував залежність селян від поміщиків, але перетворивши колишніх кріпаків на громадян, він не приніс їм повної рівності. Селяни повинні були сплачувати викупні платежі. Поміщикам лишалось близько половини землі для власного користування, а решту розподіляли між їхніми колишніми кріпаками.

Економічний і побутовий переворот 60-х років похитнув складену століттями структуру землеволодіння, засновану на дешевизні робочих рук і великій кількості всіляких угідь, а разом із ним і кіннозаводську справу. У цей час була закрита велика кількість кінних заводів. З 1857 р. по 1864 р. їх скасовано більше тисячі. Тих, що збереглися, утримували в руках любителів.

У 1855 р. була відновлена самостійність Головного Управління Державного Кіннозаводства. У 1874 р. воно знов переходить у підпорядкування Міністерства Державних Імуществ.

Головні досягнення цього часу:

- 1) відкриття з 1864 р. в обмеженій кількості заводських стаєнь;
- 2) влаштування при дослідних фермах Міністерством землеробства заводів коней робочого сорту;

* Науковий керівник – доктор вет. наук, член-кореспондент УААН Є.В.Руденко

3) з приводу занепаду верхового кіннозаводства військовим відомством віддані військові землі, на пільгових умовах, для кіннозаводських цілей [5].

У 1864 р. було впроваджено земське самоуправління. Земство мало досвідчених спеціалістів, пункти прокату сільськогосподарських машин, розплідні пункти.

Щоб заохотити селян до плекання худоби, земства влаштовували скотарські виставки і преміювали кращі експонати.

Указом імператора Олександра III від 1 липня 1881 р. Головне Управління Державного Кіннозаводства відновлено як окреме відомство. З цього часу заводські стайні, які складали одне з головних засобів для розвитку та поліпшення конярства, стають предметом піклування Головного Управління.

Кінський перепис 1882 р. вперше встановив кількість коней в Україні 2 858 тисяч голів. Щорічний приріст коней в Україні становив більше 80 тисяч голів, у 1916 р. кількість коней дорівнювала 5 424 000 голів [6-7].

У 1890 р. кількість худоби у селянських господарствах зменшувалась. Разом зі збільшенням земельної тісноти і зменшенням розмірів угідь, що відводилися під пасовища, спостерігалось і скорочення кількості худоби. Брак зимових кормів і утруднення літнього випасу змушували селян тримати лише життєво необхідну худобу. Заміна волів дешевшою худобою, коровами та кіньми, яка спостерігалась і у попередні роки, продовжувалась аж до початку XX ст. [4].

З 1890 по 1993 рр. в особливо важких умовах утримання худоби перебували дрібні господарства. Через неврожаї 1889, 1892, 1893 рр. господарям довелося терміново зменшувати поголів'я. У найбідніших господарів худоби не залишилося зовсім. Більш породиста і сильна худоба замінялася низькорослими кіньми та коровами, що негативно позначилося на економічній спроможності домогосподарів.

Внаслідок низьких цін на хліб і високих на худобу, бідні господарства змушені були продавати на ярмарках кращих тварин, а замість них купувати дешевших [3].

Після 1893 р. гарні врожаї протягом п'ятиріччя дещо покращили стан справ у тваринництві. Однак селянські господарства були настільки підірвані, що поповнення худоби відбувалося дуже повільно. Ціни на худобу усталилися високі, непосильні для більшості господарств [12].

Кінець XIX ст. характеризується складностями в політичній обстановці країн Європи, у тому числі й України, що спричинило економічний спад господарства.

В Україні нараховувалося 589 приватних кінних заводів із 14036 матками, а також 5 державних кінних заводів (4 Біловодські і заснований у 1915 році Державний чистокровний ім. І.М.Лазарева кінний завод Полтавської губернії). Тоді, як через збитковість утримання коней, приватні кінні заводи скорочували поголів'я та закривалися, державні кінні заводи набували все більшої значущості.

Проводячи боротьбу з революційними рухами, голова Ради міністрів Росії Петро Столипін (1862-1911) хотів створити на селі міцну групу заможних господарів, які були б опозицією проти соціалістичних ідей.

В Україні аграрна реформа Столипіна мала найбільший успіх і число селян, які до 1 січня 1916 р. закріпили землю в індивідуальну власність, було найбільшим.

Великою хвилю реформи Столипіна були високі ціни, за які передавалося поміщицькі землі селянам через Селянський Банк і це робило землі недосяжними для селянської маси.

Доба між революцією 1905 р. та світовою війною 1914-1917 рр. характеризується зростаючою диференціацією села. Верхівка селян скупчувала в своїх

руках землю, заводили господарства вищого типу, користалися сільськогосподарськими машинами, будували млини [2].

Велику допомогу селу давали кооперативні заклади, підтримувані державними банками та земствами.

Перша світова війна похитнула економіку України. У сільському господарстві не вистачало чоловіків, коней, реманенту.

У роки громадянської війни був практично повністю втрачений кінний склад Лимарівського, Деркульського, чистокровного ім.Лазарева, Стрілецького державних кінних заводів, лише у Новоолександрівському збереглася частина виробничого складу. Безслідно зникли коні верхового та рисистого напрямів приватних заводів. До 1921р. збереглася незначна частина племінного матеріалу [11].

Враховуючи важливість коня в розвитку сільськогосподарського виробництва і у зміцненні обороноздатності держави, уряд республіки приймає ряд кроків по відновленню поголів'я коней.

У перші роки після революції Раднарком прийняв ряд важливих директивних документів з питань тваринництва. У тому числі і відомий Декрет про племінне тваринництво від 17 липня 1918 р. Всі племінні тварини нетрудових господарств без жодного викупу оголошуються загальнонародним надбанням. Передбачалася організація господарств, заводів і розсадників племінного тваринництва [17].

У масштабах держави в 1920 р. утворюється комітет по випробуванню коней. Діяльність якого сприяла розробці заходів щодо поліпшення роботи в кіннозаводстві.

Було створено ГУКОН (Головне управління Державного кіннозаводства і конярства).

Після заснування при Народному Комісаріаті Землеробства Управління Кінськими Заводами, було розпочато перегляд уцілілих заводів і організації нових.

У 1921 р. у місті й селі проводилася нова економічна політика. Кожен селянин повірив у те, що він повновладний господар своєї землі. Перехід до НЕП створив у населення бажання розширювати посівні площі. Закордонний ринок це бажання збільшує. Недолік в тягловій силі позначається на збільшенні числа коней. Урожай, низькі ціни на хліб, також є стимулом до конерозведення [14].

У 1922-1923 рр. створено 13 державних розплідників, у яких було зібрані найбільш цінні тварини. Їхнє основне завдання полягало у виведенні елітного племінного матеріалу, який розподілявся між розплідниками районного значення для розмноження і передачі у користування населенню.

Здійснювався курс на соціалістичну реконструкцію сіла. Це були роки, коли на селі всіляко заохочувалася сільськогосподарська кооперація. Організовувалися сільськогосподарські комуни, сільгоспартілі, товариства по сумісній обробці землі. Вперше створювалися тваринницькі і конярські товариства. Головна їх мета полягала в організації і веденні культурного тваринництва та конярства на колективних засадах.

На 1 січня 1922 р. в Україні функціонувало 2064 універсальних і 352 спеціальних товариства .

Вищою формою конярських товариств було створення кооперативних розплідників по вирощуванню племінного молодняку [15].

Мережа сільськогосподарської кооперації розширювалась з кожним долею, тому виникла необхідність у створенні єдиного координуючого центру.

29 жовтня 1921 р. відбулося перше засідання організаційного бюро з утворення Всеукраїнського об'єднання сільськогосподарської кооперації, а в квітні 1922 р.

створено керівний центр „Сільський господар”, до складу якого увійшли галузеві центри [16].

На базі тваринницького відділу „Сільського господаря” у 1924 р. було сформована Всеукраїнська спілка тваринницької кооперації „Добробут”, яка вважала головним завданням роботу по покращенню кінського поголів'я України.

Комплектування заводів йшло шляхом придбання маток, а в основному – усупільненням кращих маток селян, що вступали в колгоспах.

На XIV партконференції РКП(б), що проходила у квітні 1925 р., позначився перехід від ідеї „кооперативного соціалізму” на селі до масової колективізації сільського господарства..

Під впливом НТП у 30-ті роки намітилася тенденція поступового витиснення коня з традиційних сфер використання: транспорту, армії, сільського господарства.

Починаючи з 1928 р. створюються машинно-тракторні станції (МТС), які дали технічну та організаційну допомогу колгоспам.

Колективізація поширилася на рослинницьке виробництво та конярство. Одночасно здійснювався процес усупільнення продуктивної худоби, створення тваринницьких товарних ферм, парувальних пунктів, в яких вбачали основну базу для розвитку тваринництва в країні, поліпшення якості худоби, зростання валової продукції.

Висновок. На різних історичних етапах племінне конярство зазнало спаду чи піднесення у своєму розвитку, що було зумовлено дією соціально- економічних, політичних, правових і організаційних чинників.

Бібліографічний список

1. Петровський В.В. Історія України: неупереджений погляд /В.В.Петровський, Л.О.Радченко, В.І.Семененко. - Х.: Школа, 2007.-С.588.
2. Полонська-Василенко Н. Історія України: у 2 т. /Н.Полонська-Василенко. - К.: Либідь, 1992.-Т.2.-С. 546.
3. Вергунов В.А. Розвиток сільського господарства Полтавщини в період скасування кріпацтва /В.А.Вергунов, С.Д.Коваленко.-К.,1998.-121с.
4. Матеріали подвірного перепису Полтавської губернії 1900 р.- Полтава, 1907.- С.10-113.
5. Урусов С.П. Крестьянское коневодство, его современное состояние и пути к его улучшению /С.П.Урусов //Труды Перваго Всероссийского съезда конезаводчиков 1910 г. в Москве.- Москва,1910.-Т.2.-С.266.
6. Список частных конных заводов в России.- Санкт-П: Издательство ГУГК, 1904.-1277 с.
7. Мердер И.А. Список частных конских заводов в России /И.А. Мердер.-Санкт-П.,1878.
11. Федотов А. Коневодство и коннозаводство на Украине /А.Федотов.- Х.: Издат. отдел НКЗ,1923.-30с.
12. Вільчинський А.Д. Годівля, утримання і використання жеребців-плідників /А.Д.Вільчинський. - К.-Х.: Держсільгоспвидав УРСР,1947.-С.4.
14. Судай В.Д. Використання коней в умовах реформованого сільськогосподарського підприємства : навч. посіб. /В.Д.Судай. -Вінниця, 2001.-203 с.
15. Сеницын М. Коннозаводство и коневодство. Основы их восстановления в период 1924-1928 гг. /М.Сеницын.- Москва: Новая деревня, 1924.-С.4.

16. Буркат В.П. Історичні аспекти теорії селекції у скотарстві України /В.П.Буркат, І.С.Бородай. - К.: Аграрна наука, 2006.-С.34.
17. Ленін В.І. Декрет про племінне тваринництво.

КОНЕВОДСТВО НА РУБЕЖЕ ВЕКОВ (XIX–XX в.)

Кунец В.В., Институт животноводства УААН

В статье отражены основные аспекты развития коневодства середины XIX - начала XX веков.

На разных исторических этапах племенное коневодство испытало спад или подъем в своем развитии, что было обусловлено действием социально-экономических, политических, правовых и организационных факторов. Значительный подъем сельского хозяйства наблюдается в период Столыпинской реформы, которая положительно повлияла и на коннозаводческое дело. События 1917 г., первая мировая и гражданские войны нанесли большой урон племенному коневодству. Критическое его положение обусловило принятие Правительством срочных мероприятий по улучшению дел в отрасли. Появление с.-г. кооперации в период НЭПа способствовала возобновлению конепоголовья и улучшения качества коней.

Ключевые слова: история, племенное коневодство, сельское хозяйство, становление отрасли коневодства.

FORMATION BRANCH OF HORSE HUSBANDRY IN THE SECOND HALF OF THE NINETEENTH AND THE BEGINNING OF THE TWENTIETH CENTURY

Kunetz V.; Institute of animal science, UAAS

This article highlights the basic horse husbandry development trends in the middle of the nineteenth and the beginning of the twentieth century. Breeder horse husbandry faced ups and downs in its development. Social, economic, political, lawful and organizational factors affected this branch. Agricultural boost was observed due to Stolypin reform administration. The reform affected positively the horse husbandry. Revolution in 1917, the first world and civil wars ruined breeder horse husbandry. Critical situation in the branch urged the government to take steps for horse husbandry improvement. Agricultural cooperation enabled to renew horse livestock quality during the new economic policy period.

Key words: history, breeder horse husbandry, agriculture, horse husbandry branch formation.